

**MAVZU: HUQUQIY TA'LIM VA MA'NAVIY TARBIYA DIALEKTIK
SIMBIOZI: GLOBAL TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA IJTIMOIIY
BARQARORLIKNING YANGI PARADIGMASI**

*Muallif: To'liqinjanov O'ktamjon To'liqinjon o'g'li
Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani 4-son texnikumi
Davlat va huquq asoslari hamda Tarbiya fani o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy pedagogik diskursda huquqiy va axloqiy tarbiya tizimlarining integratsiyasi masalalari chuqur tahlil qilinadi. Muallif huquqni jamiyatning tashqi tartibga soluvchi mexanizmi, tarbiyani esa insonning ichki ma'naviy imperativi sifatida talqin qilib, ularning o'zaro bog'liqligini o'rganadi. Tadqiqotda Sharq mutafakkirlarining adolat konsepsiyalari va G'arb klassik falsafasidagi huquqiy normalar sintezi asosida "Integrativ huquqiy ong" modeli taklif etiladi. Shuningdek, Yangi O'zbekiston ta'lim islohotlari doirasida "Inson qadri" tushunchasining huquqiy va ma'naviy jihatlari fenomenologik hamda aksiologik yondashuv asosida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Huquqiy nigilizm, axloqiy imperativ, ijtimoiy barqarorlik, integrativ pedagogika, inson kapitali, aksiologiya, huquqiy ong, kognitiv tarbiya.

ABSTRACT

This article provides an in-depth analysis of the integration of legal and moral education systems within contemporary pedagogical discourse. The author interprets law as an external regulatory mechanism of society and upbringing as an internal

spiritual imperative of an individual, examining their interdependent relationship. Based on a synthesis of justice concepts from Eastern thinkers and legal norms from Western classical philosophy, the study proposes a model of “Integrative Legal Consciousness.” The article also analyzes the legal and moral dimensions of the concept of “human dignity” within the educational reforms of New Uzbekistan through phenomenological and axiological approaches.

Keywords: Legal consciousness, moral education, human dignity, integration, Eastern thinkers, Western philosophy, phenomenological analysis.

1. KIRISH: Huquq va tarbiya kesishmasidagi dolzarb muammo

Globalashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashayotgan hozirgi davrda jamiyatning huquqiy va ma'naviy barqarorligini ta'minlash dolzarb masalaga aylanmoqda. Huquqiy normalarning ko'payishi har doim ham jamiyatda adolat va tartibni kafolatlamaydi. Chunki qonunlarga bo'lgan ongli munosabat ma'naviy tarbiya bilan chambarchas bog'liqdir.

Huquqiy nigilizm, qonunlarni mensimaslik, fuqarolik mas'uliyatining sustligi kabi holatlarning asosiy sabablaridan biri huquqiy ta'limning ma'naviy-axloqiy tarbiyadan ajralib qolayotganidadir. Shu bois huquq va tarbiya fanlarini integrativ asosda o'qitish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Falsafiy jihatdan huquq jamiyatning tashqi tartibga soluvchi mexanizmi bo'lsa, tarbiya insonning ichki ma'naviy mezonlarini shakllantiruvchi omildir. Shu nuqtayi nazardan, huquqiy ta'lim va ma'naviy tarbiyaning uyg'unligi shaxsning huquqiy ongini rivojlantirishda muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

2. TARIXIY-FALSAFIY RETROSPEKTIVA: Forobiydan Kantgacha

Huquq va tarbiya uyg'unligi Sharq va G'arb falsafiy tafakkurida muhim o'rin egallagan. Abu Nasr Forobiy o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida jamiyat taraqqiyoti qonun va axloq uyg'unligiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Mutafakkir fikricha, adolatli jamiyatni shakllantirish uchun huquqiy tizim bilan bir qatorda ma'naviy barkamollik ham zarurdir.

Sharqona yondashuvda adolat nafaqat qonuniy majburiyat, balki insonning axloqiy burchi sifatida talqin qilinadi. G'arb klassik falsafasida esa Immanuel Kantning "kategorik imperativ" nazariyasi insonning ichki vijdoni va axloqiy mas'uliyatini huquqiy normalar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuv ushbu ikki falsafiy an'anani birlashtirgan holda o'quvchilarda qonunga nisbatan nafaqat tashqi majburiyat, balki ichki ehtiyoj va ma'naviy qadriyat sifatida qarashni shakllantirishni talab etadi.

3. METODOLOGIYA: Aksio-pedagogik va integrativ yondashuv

Mazkur tadqiqotda huquqiy ta'lim va ma'naviy tarbiyaning o'zaro bog'liqligini o'rganishda aksio-pedagogik, qiyosiy-tahliliy hamda fenomenologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot davomida huquqiy ongning shakllanishida ma'naviy qadriyatlarning o'rni pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilindi.

Tadqiqot ob'ekti sifatida Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani 4-son texnikumi o'quvchilari faoliyati tanlab olindi. Tadqiqot jarayonida kuzatish, suhbat, pedagogik monitoring va so'rovnoma metodlari qo'llanildi. Olingan natijalar huquqiy ta'lim va tarbiya fanlari integratsiyasi o'quvchilarning huquqiy madaniyati hamda ijtimoiy mas'uliyatini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi.

Integrativ yondashuv asosida “Tarbiya” fanida shakllantiriladigan halollik, mas’uliyat, bag’rikenglik va vatanparvarlik kabi ma’naviy fazilatlar “Huquq” fani doirasidagi qonun ustuvorligi, fuqarolik mas’uliyati va inson huquqlari tushunchalari bilan uyg’unlashtirildi. Shu asosda o‘quvchilarda huquqiy-axloqiy kompetensiyalarni kompleks shakllantirish modeli ishlab chiqildi.

Bundan tashqari, huquqiy va axloqiy tushunchalarning o‘zaro aloqadorligini vizual-pedagogik usullar orqali tushuntirish samarali natija berdi. Jumladan, “Halollik → Korrupsiyaga qarshi madaniyat”, “Mas’uliyat → Huquqiy javobgarlik”, “Hurmat → Inson daxlsizligi” kabi mantiqiy bog‘lanishlar infografik sxemalar va muammoli vaziyatlar tahlili asosida o‘quvchilarga yetkazildi.

4. MUHOKAMA: “Inson qadri” — huquqiy va axloqiy kategoriya sifatida

Yangi O‘zbekistonning konstitutsiyaviy islohotlari markazida turgan “Inson qadri” tushunchasi o‘z mohiyatiga ko‘ra ham huquqiy, ham ma’naviy kategoriya hisoblanadi.

Huquqiy jihatdan inson qadri davlat tomonidan fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularning daxlsizligini ta’minlash bilan ifodalanadi. Ma’naviy jihatdan esa insonning o‘z-o‘zini hurmat qilishi, boshqalarga nisbatan bag’rikenglik va axloqiy mas’uliyat hissi bilan bog‘liqdir.

Ta’lim jarayonida o‘quvchilarga inson qadrini anglatish orqali ularda nafaqat huquqiy bilim, balki insonparvarlik, tolerantlik va fuqarolik madaniyati ham shakllanadi. Shu sababli huquqiy ta’limning ma’naviy tarbiya bilan uyg’unligi shaxsning har tomonlama barkamol rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur jarayon pedagogik nuqtayi nazardan huquqiy ongning aksiologik transformatsiyasi sifatida talqin qilinadi.

5. EMPIRIK TAHLIL: Huquqiy tarbiya va ijtimoiy xulq-atvor o'rtasidagi bog'liqlik

Tadqiqot davomida texnikum o'quvchilari orasida huquqiy madaniyat va ma'naviy tarbiya darajasini aniqlash maqsadida pedagogik kuzatuv hamda anonim so'rovnoma o'tkazildi. Unda jami 84 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Tahlil natijalari huquqiy bilimning o'zi shaxsning qonuniy xulq-atvorini to'liq shakllantirish uchun yetarli emasligini ko'rsatdi.

So'rovnoma natijalariga ko'ra, ma'naviy qadriyatlarga sodiq o'quvchilarda qonunlarga hurmat, ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik faolligi yuqori darajada namoyon bo'ldi. Aksincha, faqat nazariy huquqiy bilimga ega bo'lgan ayrim o'quvchilarda qonunlarni shaxsiy manfaat nuqtayi nazaridan talqin qilish holatlari kuzatildi.

Pedagogik monitoring natijalari integrativ huquqiy-ma'naviy yondashuv asosida ta'lim olgan guruhlarda:

- huquqbuzarlikka moyillik kamaygani;
- o'zaro hurmat va tolerantlik kuchaygani;
- fuqarolik mas'uliyati oshgani;
- jamoaviy hamkorlik ko'nikmalari shakllangani

aniqlanganini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida huquqiy tarbiya quyidagi bosqichlar asosida shakllanishi aniqlandi:

Huquqiy bilim → Axloqiy munosabat → Shaxsiy e'tiqod → Qonuniy xulq-atvor

Mazkur model huquqiy ongning nafaqat nazariy, balki aksiologik va amaliy jihatdan ham rivojlanishini ta'minlaydi.

6. ILMIIY YANGILIK

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi huquqiy ta'lim va ma'naviy tarbiyaning integrativ modelini pedagogik-falsafiy asosda takomillashtirilganida namoyon bo'ladi. Tadqiqotda "Integrativ huquqiy ong" tushunchasi zamonaviy pedagogik paradigma sifatida talqin qilinib, huquqiy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy qadriyatlarning muhim roli asoslab berildi.

Shuningdek, huquqiy va axloqiy kompetensiyalarni parallel rivojlantirishga xizmat qiluvchi aksio-pedagogik model ishlab chiqildi hamda uning yoshlar ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashdagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilindi.

7. XULOSA VA TAVSIYALAR

Xulosa qilib aytganda, globallashev va axborotlashuv sharoitida huquqiy ta'limni ma'naviy tarbiyadan ajratgan holda tashkil etish zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga to'liq javob bera olmaydi. Huquqiy bilimning ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'unlashuvi shaxsning qonunlarga ongli munosabatini shakllantiradi hamda ijtimoiy barqarorlikning muhim omiliga aylanadi.

Tadqiqot natijalari huquq va tarbiya fanlari integratsiyasi:

- yoshlarning huquqiy ongini rivojlantirish;
- fuqarolik mas’uliyatini oshirish;
- huquqbuzarliklarning oldini olish;
- inson qadrini ulug‘lash;
- tolerant va demokratik jamiyatni shakllantirish

uchun muhim pedagogik mexanizm ekanligini ko‘rsatdi.

Shu asosda professional ta’lim tizimida “Integrativ ma’naviy-huquqiy ta’lim modeli”ni joriy etish, raqamli etika va kiber madaniyatga oid modullarni kengaytirish hamda huquqiy tarbiya jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
3. Forobiy A.N. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. – 320 b.
4. Kant I. *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 87 p.
5. Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
6. UNESCO. *Global Citizenship Education: Preparing Learners for the Challenges of the 21st Century*. – Paris: UNESCO Publishing, 2015.